

ŞAİR NİGÂR HANIM'IN HATIRA DEFTERİ: “ALBÜM-İ EDİBE”

Bilge KARGA GÖLLÜ¹

ÖZ

Şair Nigâr Hanım (1862-1918)'in oğullarının yayımladığı *Hayatının Hikâyesi* adlı eserin son bölümünde “Ölümünden sonra Hakkında Yazılanlardan Seçilmiş Parçalar” başlığı altında yakın çevresinin görüşlerine ve onunla ilgili anılarına yer verilmiştir. Ancak, bunlar arasında dostlarından Fehime Sultan, Ayşe Sultan gibi şahıslar yer almamaktadır. Yanı başında olan bu sultanların Nigâr Hanım hakkında bir şeyler yazmış olabileceği tahmin edilebilir. Araştırmalar bu yönde sürdürülürken “Albüm-i Edibe” adlı bir yazı albümü ile karşılaşılmıştır. Hatıra defteri hüviyetinde görünen eser, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 1698 arşiv numarasıyla kayıtlı olup 65 varaktır. Ancak eserin sadece 20 varağı doludur (1b, 3b, 4b, 5a, 6a, 7b, 8a, 8b, 30a, 31a, 41a, 41b, 44a, 48b, 52b, 56b, 59b, 62b, 63a, 63b). İçerisindeki dört hatıra ise Fransızcadır. Bu çalışmada, şimdiye kadar üzerinde herhangi bir inceleme yapılmadığı anlaşılan eser, çeviri yazıya aktarılmış, defterde yer alan hatıraların incelenmesine gayret edilmiştir. Yazı albümünün, samimiyeti ve kadınca söylemleri dolayısıyla ilk kadın şair olarak kabul edilen Nigâr Hanım'ın yakın çevresi hakkında aydınlatıcı olacağını düşünüyoruz.

Anahtar Kelimeler: Şair Nigâr Hanım, Hatıra Defteri, Özel Notlar, Albüm-i Edibe, XIX-XX. Yüzyıl

POET NIGAR'S MEMORY BOOK: “ALBÜM-I EDIBE”

ABSTRACT

Poet Nigar's "*The Story of My Life*", published by her sons, the last part of the work called "Selected Parts From Necrology After Her Death" her near circle's views and memoirs are given. However, among them, Fehime Sultan and Ayşe Sultan are not included. It can be predicted that these sultans, who were with them, could have written something about Nigar. While the studies were carried out in this direction, a work called “Albüm-i Edibe” was encountered. This work, which appears in the form of a memorabilia, is registered with the National Library Writing Collection 06 Mil Yz A 1698 archive number and has 65 vectors. However, only 20 artifacts of the work are full (1b, 3b, 4b, 5a, 6a, 7b, 8a, 8b, 30a, 31a, 41a, 41b, 44a, 48b, 52b, 56b, 59b, 62b, 63a, 63b). The four memories are in French. In this study, it is understood that the work, which has not been studied until now, has been translated into transcription letters and efforts have been made to examine the articles in the book. We think it will be enlightening Nigar's close circle who accepted as the first woman poet.

Keywords: Poet Nigar, Memory Book, Special Notes, Albüm-i Edibe. XIX-XX. Century

Giriş

Şair Nigâr Hanım'ın Hayatı, Edebî kişiliği ve Eserleri

Nigâr Hanım'ın babası Osman Paşa'nın (1825-1898) asıl adı Adolf Farkaş'tır. Müslüman olduktan sonra “Osman Nihâlî” adını almış, daha çok “Macar Osman Bey”, “Macar Osman Paşa” olarak anılmıştır. Macar ihtilalinden sonra Türkiye'ye sığınmış ve Osmanlı ordusunda farklı görevlerde bulunmuştur. Ruslara karşı Tuna seferine katılmış, sonra Kırım yarımadasına binbaşı olarak gitmiştir. Elli yıla yakın ikinci vatanında hizmet eden ve iki defa gazi olan Osman Paşa'ya 1870'te yarbaylık rütbesi verilmiştir.

¹ Arş. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, bilgekarga2011@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6786-3842.

Received/Geliş: 14/02/2019 Accepted/Kabul: 02/04/2019, Conceptual Article/Kavramsal Makale

Cite as/Alıntı: Karga Göllü, B. (2020), “Şair Nigâr Hanım'ın Hatıra Defteri:Albüm-i Edibe”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt 29, sayı 2, s.1-27.

Aynı yıl Mekteb-i Harbiye’de Fransızca, Almanca dersleri vermeye başlamış ve ömrünün sonuna kadar bu görevde bulunmuştur.

Nigâr Hanım, bir koruyucu olarak gördüğü babasına adeta hayrandır. Hatta ona olan bağlılığını “Nigâr binti Osmân” adını kullanarak bir kez daha göstermiştir. İlk Fransızca ve Almanca hocası dahi babası olmuş, hayatı boyunca onu teşvik etmiş, sosyal kimliğinin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. “Osmanlı toplumunda sıra dışı sayılabilecek yaşantısının belirlenmesinde” bu batılı terbiyenin rolü yadsınamaz. Annesi ise Sadrazam Keçecizâde Fuad Paşa’nın mühürdârı Nûri Bey’in kızı Emine Rif’atî Hanım’dır. Dindar ve geleneklerine bağlı bir Osmanlı kadını olduğu söylenen annesi, hafızasında pek çok beyit bulundurmakla birlikte, bu beyitleri yeri geldiğinde dile getirmektedir (Bekiroğlu, 2008, s. 30- 37).

Kadın şairlerin birçoğunun babaları iktidar ile bağlantılı olan kişilerdir. Kızlarını eğitmenin gereğine inanan bu aileler, kızlarına özel hocalardan dersler aldırarak ve şiir zevkini de bu kültür ortamında onlara duyurmaktadırlar. Pek çok dil bilen ve beste yapabilecek derecede müziğe hâkim olan Osman Paşa da buna güzel bir örnektir. Nigâr Hanım’ın dışında Âdile Sultan (padişah), Fatma Aliye, Zeynep, Mihrî (kadı), Sırrî, Habîbe, Mâide, Nüzhet (paşa) gibi şairler de babaları dolayısıyla iktidar ile ilişkili kişilerdir (Özgül, 2006, s. 160).

Nigâr Hanım’ın doğum tarihi konusunda ihtilaflar bulunmaktadır. Bazı kaynaklar onun 1856’da (Özcan, 2000, s. 1622) doğduğunu belirtirken, kimileri de 1862 tarihini vermektedirler (Altıkulaç Demirdağ, 2015, s. 12). Oğullarının yayımladığı *Hayatının Hikâyesi* (1959) adlı kitapta ise doğum tarihi 1862 olarak gösterilmiştir.

Henüz on üç yaşındayken Çengelköyü vapur iskelesinde dönemin ileri gelen tanınmış ailelerinden birine mensup Mehmed İhsan Bey’in dikkatini çekmiştir. Babası karşı çıkmasına rağmen, ailenin ısrarlı tavrı bu evliliği beraberinde getirmiş ve 3 Mart 1875 tarihinde Nigâr Hanım İhsan Bey ile evlenmiştir². Evliliğinden Salih Münir, Salih Feridun ve Salih Keramet adlı üç erkek çocuğu olmuştur. Evliliği, eşi İhsan Bey’in çoğu zaman eve gelmemesi, hatta onu aldatması gibi nedenlerle birkaç defa bitme noktasına gelmiştir. (Bekiroğlu, 2008, s. 49). İhsan Bey’den boşanan Nigâr Hanım, yıllar sonra tekrar onunla evlense de mutsuz olmuştur. Baba evine dönmesi ve çocuklarına olan hasreti onu derinden yaralamış, ailesini de etkilemiştir. 1887 yılında annesini, ardından da babasını kaybeden Nigâr Hanım, bu acı olaylardan sonra kendini oğullarına ve edebiyata adanmıştır. 19 Cümadelâhire 1336 (1918)’da tifüse yakalanmış, Şişli Etfal Hastanesi’nde hayata gözlerini yummuştur. Rumelihisarı’nda Kayalar mezarlığına defn edilmiştir (Özcan, 2000, s. 1623).

Nigâr Hanım’ın ilk eseri *Efsûs* (1887)’tur. Bu kitabında eski tarz şiirlerini bir araya getirmiştir. Eserin ikinci cildini ise 1891 yılında yayımlamıştır. *Efsûs*’un ilk cildinde ikinciyeye göre nazmın kusurlu olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, kitabın 14 yaşından beri yazdığı şiirleri içermesidir. Yine de kıymetsiz bir eser olmamakla birlikte, duyguların samimi bir şekilde dile getirildiği söylenebilir (Köprülü, 2007, s. 213-214). *Nîran*’ın (1896) içerisinde ise Fransızcadan tercüme edilen hikâyeler ve şiirler yer almaktadır. En beğenilen kitabı *Aks-i Sadâ*’da (1900) Servet-i Fünûn şairlerinin etkisi

² Düğünde açık kalan pencereden kırlangıçlar girince, Nigâr Hanım gelin olduğunu unutmuş ve kuşları kovalamaya başlamıştır. Bu hadise onun gelin olduğunda ne derece çocuk olduğunu göstermesi bakımından önemlidir (Es, 21 Mayıs, TT 583306).

görülme ve olgunluk dönemi eseri olarak kabul edilmektedir (Banarlı, 1971, s. 992). Vatan şiirlerini de küçük bir kitap olan *Elhân-ı Vatan*'da toplamıştır (Bekiroğlu, 2008, s. 290).

Safahât-i Kalb'te ise Arman isimli bir erkeğin dilinden Klemans adlı bir kadına yazılmış 18 mektup yer almaktadır. Sanatlı bir üslupla kaleme alınan mektuplarda aşk acısı, ayrılık gibi konular ele alınmış, kadın kimliği gizlenmeye çalışılmıştır (Derdiyok, 2017, s. 349-350). Bu eserlerin dışında yayımlanmamış *Girîve* ve üç perdelik bir trajedi olan *Te'sîr-i Aşk* adlı tiyatro eserleri bulunmaktadır. *Te'sîr-i Aşk*'ta Namık Kemal'in *Zavallı Çocuk* isimli oyununun etkileri görülmekte ve bir kızın ailesi tarafından zorla evlendirilmesi anlatılmaktadır (Önertoy, 1976, s. 234). Çeşitli dergilerde şiir ve nesirleri bulunan Nigâr Hanım'ın sekiz dil bilmesi ve Batı edebiyatını yakından tanıması önemli çeviriler yapmasına olanak sağlamıştır (Bekiroğlu, 2008, s. 304).

Tanzimat ve Servet-i Fünûn edebiyatı arasında "ara nesil" sanatçısı olarak kabul edilen Nigâr Hanım'ın eserlerinde "mutsuzluk, anlaşılama, kendini anlatamama, sevme ve sevilme ihtiyacı, marazî bir duygusallıkla iç içe örülen tutkulu bir aşk, tabiata sığınma daima ön plandadır. Metafizik endişeye dönüşemeyen bir ölüm ürperışı, annelik, çocuğun ve kadının eğitimi, yurt sevgisi de şiirlerinin ve nesirlerinin temel konularını oluşturur" (Bekiroğlu, 2007, s. 84). Özellikle şiirlerinde hissedilen derin acıların anne ve babasının ölümü, eşi İhsan Bey ile yaşadıkları, çocuklarına duyduğu hasretten kaynaklandığı söylenebilir. Bütün bu ayrılıklar ve ölümlerin acısı şiirlerinde ve diğer eserlerinde derinden hissedilmektedir. Zaten Nigâr Hanım, şiir serüvenine, on dört yaşında iken kendisinden dört yaş küçük kardeşini kaybetmesi neticesinde kaleme aldığı mersiye ile adım atmıştır. Bu hadisenin bıraktığı izleri "Ölümün korkunç acısını ilkin bu yaşta hissettim" (Oğulları, 1959, s. 17) diyerek anlatmaktadır. Bu elim olay, aslında daha sonra şiirlerinde yoğun olarak görülecek ölüm acısının temelini oluşturmaktadır.

Babasından Batı, annesinden Doğu kültürünü alan Nigâr Hanım'ın şiirlerinin yanında sevdiği şairlerde ve okuduğu eserlerde de Doğu ve Batı sentezi rahatlıkla görülebilir. Mesela Victor Hugo, Alphonse de Lamartine ve Alfred de Musset gibi romantiklerin (Bekiroğlu, 2007, s. 84) yanı sıra Fuzûlî, Nedîm, Şeyh Gâlib, Kemâl ve Hâmid gibi eski Türk klasiklerini okumuştur. Bunlar arasında en beğendikleri Fuzûlî ve Musset'tir (Banarlı, 1971, s. 991).

Nigâr Hanım, kadınca söylemleri ve samimiyeti nedeniyle ilk kadın şair olarak görülmüştür. Bu dönemde kadın artık şiirde görünür hâle gelmeye başlamıştır. Eril söylemin yerini dişil söylem almıştır³. Yahyâ Kemal onun kendine özgü ve kadın kimliğini ortaya koyan söyleyişlerini şöyle değerlendirmiştir: "Bâzı kadınlar erkek gibi yazıyorlar. Nigâr Hanım dehâ-i nısvî ile mütehallî yegâne şâiremizdir. Cinsinin enfüsiyetini kimse onun kadar samîmiyetle ifâde edemedi" (Yahya Kemal, 1984, s. 207). Bazı araştırmacılar ise onun edebiyat tarihimizin kadınca söyleme sahip ilk kadın şairi olarak görülmesinin en önemli nedeninin işlediği konular ve ifade ediş tarzı olduğunu belirtirler. Fakat bu tutumun toplumun beklentisinin dışında "özgürlükçü" bir üslup olmadığı kanısındadırlar (Altıkulaç Demirdağ, 2015, s. 18).

³ bk.: Kurtuluş, M. (2011). *Osmanlı Şiirinin Modernleşme Sürecinde "Kadın"ın Doğuşu: Nigâr Hanım'ın Şiirlerinde Dişil Söylem Üretimi*, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Mihri, Zeynep, Fitnat, Şeref gibi şairler ise “... yüreklerini çarpıtıran derin elemeleri terennüm edecek yerde, meyhaneden dönen harabat erenleri gibi, eski bir rind, bir kalender edasıyla, mey ü mahbuptan, çâr-eburu civanlardan, muğbeçeden ...” (Köprülü, 2007, s. 211) söz etmişlerdir. Ancak bu şairlerde tamamen kadın kimliğinin olmadığını söylemek mümkün değildir. Mesela Mihri'nin özellikle gece redifli gazellerinde ve mürâca'alarında âşıkla sevgilinin konuşmalarındaki değişiklik fark edilebilmektedir. Sevgilinin emir veren ve âşığı yönlendiren davranışları (Batislam, 2011, s. 65) şiirde kadın kimliği konusunda düşündürücüdür⁴.

Nigâr Hanım'ın sosyal çevresi oldukça geniştir. Özellikle Şişli'deki konağında Salı günü düzenlediği toplantılarda Recâizâde Mahmud Ekrem, Şeker Ahmed Paşa, Süleyman Nazif, Faik Âli Ozansoy, Abdülhak Hâmid Tarhan, Mustafa Reşid, Ali Ekrem Bolayır, Celâl Sahir Erozan,ERCÜMEND Ekrem Talu, Ahmed Râsim, Macar Türkoloğu Ignacz Kunos, Arminius Vambery, ressam Zonaro, piyanist Furlani, Hegey, Tatyos Efendi, dönemin Maarif Nazırı Münif Mehmed Tâhir Paşa, Paris sefiri Sâlih Münir Paşa ve çeşitli elçilik erkânı bulunmaktadır (Bekiroğlu, 2007, s. 84). Bu çevrenin Nigâr Hanım ile ilgili duygu ve düşüncelerini bazı hatıralarında görebilmek mümkündür. Nigâr Hanım'ın ölümünden sonra yazılanların bir kısmı *Hayatımın Hikâyesi* adlı kitapta yer almaktadır. Recâizâde Ekrem, D'Hollys, Carmen Sylva, II. Abdülmecid ve Sultan Mehmed Vahdettin'e ait bu yazılar Nigâr Hanım'ın yazı albümünden seçilmiş ve tarihlere göre sıralanmıştır. Çalışma konumuz olan ve kütüphane kayıtlarında “Albüm-i Edibe” adıyla geçen eserde ise farklı bazı yazılar olduğu görülmüş ve incelenmeye değer bulunmuştur.

Albüm-i Edibe⁵

Nüsha Tavsîfi

Özel notların yer aldığı ve bu yönüyle bir hatıra defterine benzeyen “Albüm-i Edibe” , Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 1698⁶ arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Bundan başka herhangi bir nüshaya⁷ ise rastlanmamıştır⁸.

“Albüm” sözcüğü, “Fotoğraf, pul vb. ni dizip saklamaya yarayan bir defter türü; Herhangi bir konu ile ilgili kısa açıklamalar verilerek resimler basılmış olan kitap; Uzunçalar” (Türkçe Sözlük, 2011, s. 85); “Pul koleksiyonlarını, fotoğraflarını, çizimlerini, kayıtlarını hatırlamaya yönelik koleksiyon; Resimli kitap” (Larousse De La Langue Française Lexis, 1977, s. 51); “Cüzdân; Eş'âr vesâ'ire mecmu'âsı; resm mecmu'ası albüm” (Şemseddin Sâmî, 1315, s. 45) anlamlarına gelmektedir. “Edibe” kelimesi de “Edepli, terbiyeli, zarif, nâzik [kimse]; Edebiyatla uğraşan [kimse]” (Devellioğlu, 2003, s. 203) olarak tanımlanabilir.

⁴ Geniş bilgi için bk.: Arslan, M. (2007). *Mihri Hâtun Divânı*, Ankara: Uyum Ajans; Batislam, H. D. (2016). “Mihri Hatun Divanı'nda Gece”, *Divan Şiirinin Benzetme ve Hayal Dünyasından*, İstanbul: Kesit.

⁵ Araştırmalarımıza Aşiyân Müzesi müdürü Sayın Ata Yersu da katkıda bulunmuştur.

⁶ Nigâr Hanım'ın hatıralarının önemi hakkında geniş bilgi için bk.: Özgül, M. K. (2018). *Seke Seke Ben Geldim Sekmeler-III*, Çolpan, Ankara: Çolpan.

⁷ Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu 06 Mil Yz A 1674 numaradaki *Hâtırât* adlı eser de Nigâr Hanım'a ait bir hatıra defteridir; ancak Albüm-i Edibe içerik ve hacim yönüyle farklıdır.

⁸ Aşiyân Müzesi'nden elde edilen bilgilere göre İbb. Aşiyân Müzesi envanterine kayıtlı günlükler arasında bu defter bulunmamaktadır. Defterin içerisinde Milli Kütüphane-Ankara-1946 yazması ve kütüphane damgası dikkati çekmektedir. Aşiyân Müzesi'ndeki koleksiyon 1959 tarihli olup Nigâr Hanım'ın oğullarının yaptığı bağıştır. Bu tarihten sonra bağış olmamıştır.

Bu albüm ise herhangi bir isim taşımamaktadır. Ancak albümde yazıları bulunan kişiler, çoğunlukla “Albüm-i Edîbe” ismini kullandıklarından kütüphane kayıtlarına bu şekilde geçmiştir. “Albüm-i Edîbe” adının Nigâr Hanım’ın, özellikle de dönemin önemli bir kadın şairinin hatıra defteri anlamında kullanıldığını söyleyebiliriz.

65 varaktan oluşan eserin sadece 20 varağı dolu (1b, 3b, 4b, 5a, 6a, 7b, 8a, 8b, 30a, 31a, 41a, 41b, 44a, 48b, 52b, 56b, 59b, 62b, 63a, 63b) olup diğer sayfalar boş bırakılmıştır. Bu durum, kişilerin sayfaları rastgele açıp yazdığı izlenimini uyandırmaktadır. Bazen kesilmiş kâğıt parçalarına da rastlanan eserde dört adet Fransızca hatıra yer almaktadır.

195x130 mm. ölçülerinde sarı kalın cedîd kağıda yazılmış hatıralar zencirekli, gömme desenli, üst başta metal alemlî, kahverengi perçinlenmiş özel deri bir cilt içerisindedir. Günümüzdeki hatıra defterlerini andıran gösterişli metal kilidi dikkati çekmektedir. Hemen kapağın arkasındaki sayfada 12 Haziran 1974 tarihinin ve 75.00TL notunun bulunması, albümün birilerinin eline geçtiğini, hatta satıldığını akla getirmektedir.

Her hatıranın altında yazının kime ait olduğunu gösteren imza veya işaretler bulunmaktadır. Ancak bazı imzaların okunaksız oluşu hatıraların kime ait olduğunu tespitini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle birkaç imzanın⁹ sahibi belirlenememiş ve fotoğrafı verilmiştir.

Defterde yazısı yer alan şahısları şöyle sıralayabiliriz: Süleyman Nazif (1b), Hârun Atay [?] (3b), II. Abdülmecîd (4b), Mehmed Vahdettin (5a), Ömer Fârûk (6a), Rif’at (7b), [?] (8a), Hadîce binti Murâd-ı Hâmis (8b), Enver (30a), Nâciye (31a), Fâtıma ‘Ulviyye (41a), [?] (41b), J. [?] (44a), Şâdiye (48b), Zehrâ (52b), ‘Â’işe (56b), Bedâyunlu Z. Hasan (59b), Fehîme binti Sultân Murâd-ı Hâmis (62b), Carmen Sylva (63b).

Farklı kişilerin hatıralarını içermesi nedeniyle eserin yazı türü değişiklik göstermektedir. On beş satırdan oluşan ilk hatıra hariç tutulursa, yazıların iki ila yedi satır arasında değiştiği söylenebilir.

Eserde Hatırası Yer Alan İsimler¹⁰

Süleymân Nazif (1869-1927)

Diyarbakırlı olan Süleyman Nazif, köklü bir aileye mensuptur. Babası *Mir’âtü’l-edeb* adlı on ciltlik bir tarihin yazarıdır. Babasıyla aynı adı taşıyan Süleyman Nazif, küçük yaşlardan itibaren Namık Kemal ve Abdülhak Hamid’in hayranıdır.

Servet-i Fünûn şairleri arasında yer alan Süleyman Nazif’in şiirlerinde Nigâr Hanım’da olduğu gibi ıstırap, aşk ve hüznün vardır. Farklı üslubuyla ise son dönem Osmanlı Türkçesinin en başarılı örneklerini vermiştir.

Muhalif bir karakteri olan Süleyman Nazif’in bu özelliği pek çok görev değişikliğine neden olmuştur¹¹ (Gür, 2010, s. 92-93). Bununla birlikte Türk toplumunun

⁹ İmzaların okunmasında Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi Prof. Dr. Hayri Kaplan yardım etmiştir.

¹⁰ Özel notlar/hatıralar defterde bulunduğu sıraya göre alt başlıklarda değerlendirilmiştir. Önce kişiler hakkında kısaca bilgi verilmiş, sonra da deftere yazılanlar incelenmiştir.

¹¹ Diyarbakır’da meydana gelen Ermeni ayaklanmasında yazdığı telgraftaki ifade tarzıyla dikkat çekmiş ve 1895’te Kölemen Abdullah Paşa’nın kâtibi olarak Musul’a gitmiştir. İki yıl sonra İstanbul’a dönmeye padişah tarafından vilayet mektupçuluğu göreviyle Bursa’ya gönderilmiştir. On yıl burada bulunan Süleyman Nazif,

problemlerine işaret etmekten çekinmemiştir. 1908'den sonra kaleme aldığı eserlerinde millî ve vatanî konulara yer vermiştir.

Albüm-i Edîbe adlı defterin ilk hatırası Süleyman Nazif'e ait görünmektedir. Hatıra, 20 Ağustos 1911 tarihini taşıdığından bu yıllarda Süleyman Nazif'in Kastamonu valiliği görevinde olduğu söylenebilir. Anlaşıldığı kadarıyla hatıranın yazılma sebebi Nigâr Hanım'ın davetidir. Nigâr Hanım'ın bu daveti nasıl yaptığı bilinmemekle birlikte "Emîr ne demek!" sözlerinden daveti memnuniyetle karşıladığı sezilmektedir. Nigâr Hanım'la ilk karşılaştığında ondaki ilim ve fazilete inandığını ve onun bu özelliğinin kadın vatandaşların bütününe yeteceğini, halkın mahrumiyetlerini dile getirebileceğini belirtmiştir. Burada Nigâr Hanım'ın ilim ve faziletiyle bir anlamda kadınların sesi olduğunu vurguladığı anlaşılabilir. Öyle ki "Ey bu zamân ve mekânın eñ büyük qadını" sözleri bunu desteklemektedir. Nigâr Hanım'a duyduğu saygı ve hürmetleri içten bir dille ifade eden Süleyman Nazif, hatıranın sonundaki "bende-i mü'ebbediniz" notuyla sonsuz bağlılığını da dile getirmiştir.

1b

(1) Muhterem ve mu'azzez Hanım Efendi,
(2) Albümünüze birkaç kelime yazmağa da' vet buyurdum. Bu emre icâbet etsem, (3) kâfile-i e'âzıma iltihâk etmek gibi bir hod-nâ-şinâşlık, 'işyân eylesem (4) küstâhlık olacak. Müsâ'ade buyurursañız şeref-yâb-ı müsül olduğum (5) dağıklaradaki ihtisâsâtımı 'arz edeyim: (6) Bizde cins-i lañifîñ kahr-ı ğazât¹² ile her yerdeki emşâl-i lañifesinden (7) geri qalmış olması bendeñizi nefsim'e 'â'id mahrûmiyyetler kadar müte'essir ederdi. (8) Vaqtâ ki siziñle -Ey bu zamân ve mekânın eñ büyük qadını Nigâr Hanım (9) Efendi, zât-ı edibâneleriyle- mülâkât ni'metine qâ'il oldum, te'essürüm emîre, (10) -emîr ne demek!- ıtmî'nân mübâhâta inqılâb etdi (11) gördüm ve imân etdim ki sizde vañandâşân-ı nisvânîñ 'umûmuna kifâyet (12) ve 'umûmunuñ mahrûmiyyetini tefsîr edecek kadar 'ilm ve fazîlet vardır. (13) Huzûr-ı bendeñize bir kerre daha a'lâ-yı ihtirâmât ederim Efendimiz.

(14) 30 Ağustos 1911

Bende-i mü'ebbediñiz

(15) Süleymân Nazîf

Nigâr Hanım, Süleyman Nazif'in üslubuna hayrandır. İmzalı resmini evinin duvarına¹³ asacak kadar ona sevgi beslemektedir. Onunla geçirdiği zamana verdiği değeri Nigâr Hanım'ın günlüğünden anlayabiliriz.

Kaynaklar tanışmalarının 1911 yılında olduğunu yazmaktadırlar. Ardından pek çok kez salon toplantılarında biraraya gelmişler, güzel bir dostluk kurmuşlardır (Bekiroğlu, 2008, s. 195-196). Yukarıda yazılanların ise, tanışmalarından hemen sonra

1908'de görevinden istifa edip İstanbul'da kalmıştır. İttihat ve Terakki'ye karşı ağır eleştirileri onun 1909'da Basra, 1910'da Kastamonu, 1911'de Trabzon, 1913'te Musul ve 1914'te Bağdat valilikleriyle görevlendirilmesine sebep olmuştur.

¹² Bu kelimenin yazılışı şu şekildedir:

¹³ Geniş bilgi için bk.: Ünaydın, R. E. (1985). *Diyorlar Kî*, haz.: Şemseddin Kutlu, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

kaleme alındığı “Vaqtâ ki siziñle -Ey bu zamân ve mekânın eñ büyük kadını Nigâr Hanım Efendi, zât-ı edibâneleriyle- mülâkât ni‘metine kâ’il oldum” sözlerinden anlaşılmaktadır.

Hârun Atay [?]

Harun Atay [?] hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Fransızca¹⁴ olarak kaleme alınan notlar Nisan 1911 tarihlidir.

3b

(1) L’art et l’amitié sont des ailes (2) qui élèvent. (3) La souffrance est un piédestal (4) qui rapproche du Ciel celui (5) qui prie¹⁵

(6) Hârun Atay [?]

(7) Avril 1911

İlk cümlede Nigâr Hanım’ın sanata düşkünlüğü ve geniş dost çevresine işaret edilmiş, bu iki hususun insanı yücelttiği söylenmiştir. Bu yıllarda Nigâr Hanım Mehmed İhsan Bey’den boşanalı dokuz yıl olmuştur. Bilindiği gibi İhsan Bey’le ikinci defa boşandıktan sonra Nigâr Hanım kendini çocuklarına, sanata ve edebiyata adanmıştır (Bekiroğlu, 2008). İkinci cümlede ise hayatı acılarla geçen Nigâr Hanım’a, bu duygunun insanı Tanrı’ya yaklaştıran bir basamak olduğu belirtilmiştir. Bu, özlü sözleri andıran ve bir teselli havasında olan cümlelerden Harun Atay [?] adlı kişinin onun yakın dostlarından olduğu, hatta acılarını hissettiği, anladığı söylenebilir. Aslında evliliği ikinci defa deneyen ve bunda da başarılı olamayan Nigâr Hanım için yazılan bu iki cümle, onu anlatmaya yetmektedir.

II. Abdülmecid (1868-1944)

Babası Sultan Abdülaziz ve annesi Hayrândil’dir. 1868’de İstanbul’da doğmuştur. Babasının 1876’da tahttan indirilmesinden sonra II. Meşrutiyete kadar sarayda kapalı kalmış, resimle ilgilenmiş ve bu konuda kendini geliştirmiştir. 1918’de amcasının oğlu Mehmed Vahdettin tahta geçince veliaht olmuştur. I. Dünya Savaşı sonunda Vahdettin’in bazı davranışlarını ise eleştirmiştir. 16 Kasım 1922’de Vahdettin “ihânet-i vataniyye” ile suçlanınca hilafet makamına Abdülmecid Efendi getirilmiştir. Sadece iki yıl sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde alınan karar üzerine saltanat kaldırılmış (1924) ve Osmanlı hanedanı yurt dışına çıkarılmıştır. II. Abdülmecid, önce İsviçre’de bir otele yerleşmiş, ardından Fransa’nın Nis şehrine geçmiş, burada ibadetle meşgul olmuştur. En son Paris’e giden Abdülmecid Efendi, II. Dünya savaşı sırasında 1944 yılında vefat etmiştir (Küçük, 1988, s. 263-264).

4b

(1) Nisvân-ı ‘Oşmâniyyemiz siziñ fażl u kemâliñizi (2) numûne-i imtişâl ittiḥâz eyleser ciddî (3) ve metîn bir nesl-i âtiye mâlik olabiliriz.

(4) ‘Abdülmecid

¹⁴ Fransızca çeviri ve anlamlandırmaları Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Fransız Dili ve Eğitimi Öğretim Görevlisi Hasan Birgölge ve Öğretim Görevlisi Dr. Hélène Bayard Çan yapmıştır.

¹⁵ Sanat ve dostluk, insanı yükseklere taşıyan kanatlardır. Acı, dua eden kişiyi Tanrı’ya yaklaştıran bir basamaktır.

8 Mart 1912

Bu cümlelerin, *Hayatımın Hikâyesi* adlı eserde II. Abdülmecid'e ait olduğu belirtilmiştir (Oğulları, 1959, s. 108). Hatıra, Albüm-i Edîbe'de olduğu gibi 8 Mart 1912 tarihini taşımaktadır. 06 Mil Yz A 1698 arşiv numarasının notlarında da, Abdülmecid'in hatırası olduğuna dair kayıt bulunmaktadır.

Yazı albümünde yer alan imza ile II. Abdülmecid'in tuğrası karşılaştırıldığında benzerlik görülebilmektedir¹⁶. Döneminde imzasını "Abdülmecid bin Abdülaziz Han" tarzında yazması pek çok tartışmaya sebep olmuş ve bu durumda saltanat fikrinin ortadan kalkmadığı yönünde tepkiler olmuştur. Nigâr Hanım için kaleme aldığı cümlelerin altında ise sadece kendi ismi bulunmaktadır.

Sanata değer veren ve Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nde de etkin bir rol oynayan II. Abdülmecid'e Nigâr Hanım ömrü boyunca sevgi beslemiştir. Nigâr Hanım'ı hanedan mensuplarına yakınlaştıran sadece babasının paşa olması değil, oğlu Salih Keramet'in şehzade Abdülmecid'in oğlu Ömer Faruk Efendi'ye hocalık etmesidir. Ancak bu yakınlığın devam etmesinde her iki tarafın da sanata düşkünlüğü daha büyük bir rol oynamıştır (Bekiroğlu, 2008, s. 207-208). Hatta Abdülmecid Efendi İsviçre'ye giderken yanında Salih Keramet de bulunmaktadır. Burada Abdülmecid Efendi'ye otel masrafları için ödenen 100 sterlini artırmak için de uğraşmış, bu amaçla Londra'ya gitmiştir. Abdülmecid Efendi'nin naaşının Paris'ten Türkiye'ye getirilmesi için ise çaba göstermiş, bir sonuç alamamıştır (Küçük, 1988, s. 264).

II. Abdülmecid'in Nigâr Hanım için yazdığı cümleler, birbirlerine verdikleri değeri ve yakınlıklarını göstermektedir. Nigâr Hanım'ın fazilet ve olgunluğunu takdir eden yazısı ile gelecek nesillere adeta yol gösterici olduğuna dikkat çekmiştir. Hatta Abdülmecid Efendi'ye göre, Nigâr Hanım'ın fazilet ve olgunluğu nesiller tarafından örnek alındığında ciddi ve dayanıklı bir gelecek nesle sahip olunabilecektir. Bu durum, onun saray tarafından beğenildiğini, örnek alınması gereken bir kadın olduğunu göstermektedir.

Sultan Mehmed Vahdettin (1861-1926)

Osmanlı padişahlarının otuz sekizincisi ve sonuncusudur (Koçu, 1981, s. 437). 4 Temmuz 1918'de tahta çıkmış, 1 Kasım 1922'de saltanat kaldırılmış, "İhânet-i vataniye" ile suçlanarak 16-17 Kasım 1922'de Türkiye'yi bir İngiliz zırhlısıyla terk etmiştir. Ondan sonra yerine II. Abdülmecid getirilmiştir (Küçük, 1988, s. 263).

Sultan Mehmed Vahdettin'e ait olduğu anlaşılan hatıra *Hayatımın Hikâyesi* adlı eserde de yer verilmiştir. Ancak incelenmemiş, sadece metin çeviri yazıyla sunulmuştur.

Albüm-i Edîbe'de Sultan Mehmed Vahdettin'e ait olan yazı II. Abdülmecid'in yazısından sonra bulunsa da Sultan Vahdettin'in notları II. Abdülmecid'in yazısından bir yıl önce yazılmıştır. Ayrıca bu tarihlerde her ikisi de henüz tahta çıkmamıştır (Sultan Mehmed Vahidettin 4 Temmuz 1918; II. Abdülmecid 19 Kasım 1922).

¹⁶ Tuğra:

, İmza:

5a

(1) Nebî-i zî-şânımız “الجنة تخت اقدام الامهات”¹⁷ kelâm-ı (2) celîl-i hikmet-şi‘ârîleriyle kadınlığın ‘âlem-i İslâmdaki (3) mevki‘-i bülendini ta‘yîn ve tebyîn buyurmuşlardır. (4) Binâberîn milletimizi kendi kudsiyyet ü isti‘dâd-ı fitrîsiyle (5) münâsib bir mertebe-i ‘ulviyyeye iş‘âd için siziñ gibi (6) vâlideler yetiştirmek –bu şüretle vatanı riyâz-ı (7) cinâna döndürmek- eḥaşş-ı âmâlimiz olmalıdır.

(8) Mehmed Vahdettin
10 Teşrîn-i Şânî 330 [1911]

“Cennet annelerin ayakları altındadır” anlamına gelen hadise gönderme yapan Sultan Mehmed Vahdettin, bu hadisle Hz. Muhammed’in kadınlığın İslam dinindeki yerini ortaya çıkardığını, belirginleştirdiğini ifade etmiştir. Sonra da Nigâr Hanım’ın iyi bir şair olmanın yanında iyi bir anne olduğuna vurgu yapmıştır. Sultan Vahdettin’e göre, milletimizin yükselmesi için böyle annelere ihtiyaç vardır. Hatta Nigâr Hanım gibi annelerle vatan bir cennet bahçesine dönecektir.

Nigâr Hanım’ı Sultan Vahdettin’e yaklaştıran sadece veliaht olması değil, aynı zamanda onun Edirne’nin geri alınışı ile ilgili manzumesini bestelemiş olmasıdır. Nigâr Hanım’ı asıl sevindiren ise Sultan Mehmed Vahdettin’in ismi ile birlikte anılmasıdır (Bekiroğlu, 2008, s. 220).

Şehzâde Ömer Fârûk (1898-1969)

II. Abdülmecid (1868-1944)’in oğludur. Annesi Şehsuvâr Kadınefendi ve kız kardeşi Dürrüşehvâr’dır (Küçük, 1988, s. 263-264). Eğitimi için Avrupa’ya giden ilk şehzadedir. Viyana’da Trezyanom Mektebi’ne gönderilmiştir (Akt. Kırpık, 2010, s. 114). Sultan Mehmed Vahdettin’in de damadı olan Ömer Faruk Efendi hanedan sınır dışı edilince 45 yıl sürgünde yaşamıştır. 1969 yılında Kahire’de vefat etmiştir (Büyük Larousse, 1986, C. 17, s. 9030).

6a

(1) Albümlerine yazmam ârzüsünü izhâr etmeleriyle kendilerine (2) karşı perverde eylediğim ihtisâsât-ı hürmet-kârâneniñ taḥrîren te’kîdine bir (3) vesîle-i cemîle ihzâr etmiş olduklarından dolayı mu‘azzez edîbemiz Nigâr (4) Hanım Efendi’ye medyûn-ı şükrânım.

(5) Viyana-Treziyanom: Mart 1912
(6) ‘Ömer Fârûk

Ömer Faruk’un, Nigâr Hanım’a Viyana Trezyanom Mektebi’nden yazmış olduğu anlaşılın bu yazısında, onu hürmetle andığı anlaşılmaktadır. Ömer Faruk da Süleyman Nazif’te olduğu gibi Nigâr Hanım’ın arzusu üzerine hatırayı kaleme aldığını belirtmiştir. Bu durum, Nigâr Hanım’a karşı beslediği hürmet duygusunun

¹⁷ El-cennetü tahte akdâmü’l-ümmühât (Hadis): Cennet annelerin ayakları altındadır (Heysemî, Mecmau’z-Zevâid, 3/435; Taberânî, el-Mu‘cemu’l-Kebir, 7/362; İbn Mâce, Cihad 12; Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, 1/335, hadis no: 1078).

sağlamlaşması için güzel bir vesile olmuş, Nigâr Hanım'a şükran duygularını ileterek yazısına son vermiştir.

Rif'at

Nigâr Hanım'ın salon toplantılarına çoğu zaman ailesiyle katılan ve *Mecmua-i Edebiyye* çevresinden Dr. Rif'at'a (Bekiroğlu, 2008, s. 188) ait olduğunu düşündüğümüz aşağıdaki notlar 1914 yılında kaleme alınmıştır:

7b

(1) Kudret-i edebiyesi ve kemâl-i 'irfânî ile milletimiz nisvânının (2) medâr-ı fahr u mübâhâtı olan Nigâr Hanım Efendi hakkında (3) 'umûmuñ bi-haqqın beslediği hiss-i tevķir ü tebcile tamâmen iştirâk (4) ederim.

(5) Rif'at
10 Kânûn-ı Şânî 332 [1913]

Hatırada Nigâr Hanım'ın edebî kudreti ve zihnî olgunluğu takdir edilmiştir. Bu özellikleri ile milletimizin bütün kadınlarının Nigâr Hanım ile övündüğü anlatılmıştır.

Kütüphane kayıtlarına göre eserde "İffet" adlı kişiye ait bir hatıra olduğu kaydedilmişse de bu kelimenin "Rif'at" olması daha uygun görünmektedir.

Rif'at adlı kişiye ait olan notların hemen yanında bir hatıra daha yer almaktadır. Ancak imza okunaksız olduğundan kime ait olduğu tespit edilememiştir:

8a

(1) Ğarb edebiyât-ı hâzırasına ğıpta ile yorulan (2) kalblere ancak sevgili Nigârîñ mü'essir kalemi kuvvet (3) verebilir.
(4) 24 Kânûn-ı Şânî 329 [1911]

 18

Batıdaki edebiyata ğıpta ile bakan ve bundan yorulan kalplere ancak Nigâr Hanım'ın kaleminin kuvvet verebileceği söylenen 1911 tarihli bu notta, Nigâr Hanım'ın kaleminin Batı ile boy ölçüşebilecek kuvvette olduğuna işaret edilmiştir.

Hadice Sultan (1870-1938)

V. Murâd (1840-1904) 'ın kızıdır. 1870'te Kurbağalıdere Köşkü'nde doğmuştur. 1901-1924 yılları arasında Ortaköy sarayında bulunmuş, 1938 yılında ölmüştür (Öztuna, 1996, C. 2, s. 299).

Nigâr Hanım'ın yazılarına bakıldığında Hatice Sultan'ın adına pek çok kez rastlanmaktadır. Onun melek gibi bir sultan olduğunu, birlikte güzel günler geçirdiğini her zaman dile getirmiştir. Mesela 1915 yılına ait bir yazısında, Hatice Sultan'ın onu sürekli görüşmeye davet ettiğini, tamamen yanında kalma isteğinde dahi bulunduğunu şöyle anlatmıştır: "Nisan, 1915-Hadice Sultan benimle görüşmekten hoşlandığını samimiyetle isbat ve her teşrifinde ayrıca davet buyurduğu gibi büsbütün yanında

¹⁸ Kütüphane kayıtlarında "Râbi'â" isimli bir kişiden bahsedilmiştir. Ancak imzada bu isim tam olarak okunamadığından, burada fotoğrafının verilmesi uygun bulunmuştur.

kalmamı bile teklif etti. Âfiyetim buna müsâit olmadığı için teşekkürle özür dilerim. Ara sıra gidip iki üç gece kalmakla iktifa ediyorum” (Oğulları, 1959, s. 71).

Osmanlı'nın bunalımda olduğu yıllarda Nigâr Hanım da sıkıntılı günler geçirmiştir. Hastalıklarla savaştığı bu son günlerinde, mutluluğu hanedan ailesinden özellikle Hatice Sultan ve Burhâneddin Efendi'ye borçlu olduğunu söylemiştir¹⁹ (Oğulları, 1959, s. 73).

Hatice Sultan 5 Ağustos 1911 yılında Nigâr Hanım'a yazdığı notlarında onun güzel ahlaklı olma özelliğine işaret etmiştir. Tanıyanların, Nigâr Hanım'ın yaradılışının güzelliğine hayran olmaması mümkün değildir. Eğer bu durumu takdir etmeyen kişiler varsa bunun nedeni sadece hasetliktir.

8b

(1) Sizi o kadar hüsn-i ahlâk ile muttaşif görüyorum ki (2) tanıyanlarıñ hüsn-i hulkunüza meziyyâtınıza hayrân olmaması (3) mümkün olamaz. Ancak hasûd olanlar taqdîr (4) etmez görünebilir.

(5) Hâdıce binti Murâd-ı Hâmîs

5 Ağustos 1329 (1911)

Enver Paşa (1881-1922)

İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin liderlerinden olan Enver Paşa, 7 Mart 1905 yılındaki kolağası görevinde Bulgar, Rum ve Arnavut çetelerine karşı başlatılan askerî harekâta üstün başarı gösterince altın liyakat madalyası ile ödüllendirilmiş, 13 Eylül 1906'da “fevkalâde olarak” binbaşılığa getirilmiştir. Özellikle Bulgarlara karşı yapılan mücadele ondaki milliyetçilik duygularını daha da yoğunlaştırmıştır. Yurt dışında çetelere karşı tedbir amaçlı görevlerde bulunmuş, 11 Mayıs 1911'de İstanbul'a dönmüş, dört gün sonra Sultan Mehmed Reşad'ın yeğenlerinden Nâciye Sultan ile nişanlanmıştır. 24 Ocak 1912'de Umum Bingazi Mıntıkası kumandanlığına, 17 Mart 1912'de Bingazi mutasarrıflığına, 10 Haziran 1912'de kaymakamlık görevine tayin edilmiştir. Kasım 1912'de ise Balkan Savaşına katılmak üzere İskenderiye'ye, oradan da Brindisi'ye gitmiştir (Hanioglu, 1995, s. 261-262).

Nigâr Hanım'a yazmış olduğu notlardaki tarih 31 Ağustos 1912'dir. Bu tarihler Balkan Savaşına katılmadan birkaç ay öncesine işaret etmektedir:

30a

(1) Biricik edîbemize hürmet.

(2) 31 Ağustos 331 (1912)

(3) Enver

Bilindiği gibi Nigâr Hanım, Enver Paşa'nın eşi Nâciye Sultan ile de yakın dosttur. Hatıradâ Nigâr Hanım'a saygısını ifade eden sadece bir cümle yer almaktadır.

¹⁹ “Bu felâketler senesinde, hoş geçirebildiğim sayılı günleri, ancak Saltanat Hânedânı'mızın muazzez âzâsına borçluyum. Hususiyle Hatice Sultan'la Burhânettin Efendi'ye. Ah sanıyorum ki hele O, yalnızlığıma pek acıdığı için, beni her cemiyetine davet lûtfunda bulunuyor. Kalbimdeki minnettarlık duygularının derecesini bilse... Dün gece haremiyle teşrif etti. Gece yarısına kadar kaldılar. Böylece üç saati beraber geçirmek kendileri için belki bir fedakârlıktı. Fakat ben ondan ne kadar mütehasıs ve minnettar oldum.”

Enver Paşa'nın Balkan Savaşı'na katılmak üzere olması ve yoğunluğu nedeniyle, hatıra aceleyle yazılmış izlenimini uyandırmaktadır.

Nâciye Sultan (1896-1957)

I. Abdülmecid'in yedinci oğlu Şehzade Süleyman Efendi'nin kızıdır. Ortaköy Sarayı'nda doğmuştur. 1914-24 yıllarında Nişantaşı ve Kuruçeşme'deki sahil sarayında bulunmuştur. Daha sonra Brindisi ve Roma'ya giderek bir müddet Berlin'de yaşamıştır. 1923'te tekrar İstanbul'a dönmüştür. 6 ay sonra da sürgün edilmiştir (Öztuna, 1996, s. 277).

Yazacakları için Enver Paşa'nın hemen ardındaki sayfayı seçmiş olduğu görülen Naciye Sultan, Enver Paşa'dan bir gün sonra yazısını kaleme almıştır:

31a

(1) 'Uryân-ı kıymet-i edebiyemiz bütün nisvân-ı 'Osmâniyye seniñ 'uluvv-i himmetiñle yükseliyor. (2) Ben de saña dest-i şamîmiyyetimi uzatmakla zekâvetinden hiss-yâb olmayı temenni ederim.

(3) Nâciye

Eylül 1331 (1912)

Naciye Sultan'ın Nigâr Hanım'ın ilk şiirlerinde kullandığı "Uryân kalp" (Bekiroğlu, 2007, s. 84) takma adına göndermede bulunduğu görülmektedir. Kıymetini takdir ettikten sonra Osmanlı kadınlarının onun gayretiyle yükseldiğini vurgulamıştır. Cümlelerine samimi olarak ona elini uzatması ile son veren Naciye Sultan, Nigâr Hanım'ın kavrama kuvvetini hissedebilmeyi arzu etmektedir.

Nigâr Hanım'ın yakın arkadaşlarından olan Naciye Sultan'a ziyaretleri ile ilgili bilgilere Nigâr Hanım'ın günlüklerinden ulaşılabilir. Naciye Sultan, Birinci Dünya Savaşı sırasında Nigâr Hanım'a aylık bağlanması ile ilgili de uğraşmıştır. Nigâr Hanım'la o derece yakın dostturlar ki Naciye Sultan'a yapacağı ziyaretlerde vasıta sıkıntısı yaşaması üzerine Naciye Sultan tarafından evinden dahi aldırılmıştır (Bekiroğlu, 2008, s. 219-220).

Fâtıma 'Ulviyye Sultan (1892-1971)

Sultan Mehmed Vahdettin'in kızıdır. Amcası II. Abdülhamid ölen kızının adını ona vermiştir (Öztuna, 1996, s. 350). Sultan Vahdettin'in baş kadını Nazikeda'dan 1892'de doğmuş ikinci çocuğudur. 22 yaşında Sadrazam Tevfik Paşa'nın büyük oğlu İsmail Hakkı Okday ile evlenmiş, 1922'de ondan ayrılmış, bir yıl sonra Germiyanoglu Ali Haydar Bey'le evlenmiştir. Bu evlenmeden çocuğu olmamış, ilk evliliğinden olan kızı Hümeysra Sultanla İzmir'de yaşamıştır (Uluçay, 2011, s. 265).

41a

(1) Büyük kadına: Ebedî hürmet

(2) Fâtıma 'Ulviyye

(3) 9 Teşrin-i Şânî 330 (1911)

Tarihten anlaşıldığı kadarıyla Fatma Ulviyye Sultan bu hatırayı yazdığında henüz on dokuz yaşındadır ve evlenmemiştir. Daha o yaşlarda Nigâr Hanım'ın büyük

bir kadın olduğuna inancını dile getirmiş ve Nigâr Hanım'a saygılarını sunmuştur. Onun notu da Enver Paşa gibi diğerlerine göre kısadır.

Defterde bu yazının hemen ardından gelen hatıranın kime ait olduğu anlaşılammıştır. Bu notta da ona olan sevgi ve saygı güzel bir dille ifadesini bulmuştur:

41b

(1) Muhterem edîbeye meftûniyyet ve hürmetlerini taqdim eden:

(2)

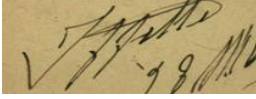
9 Teşrin-i Şânî 330 (1911)

J...ette [?]

Fransızca kaleme alınan ve beş satırdan oluşan yazının kime ait olduğu tespit edilememiştir. Cümlede hak edilen bir gücün ve gerekenin istenmesinden bahsedilmektedir:

44a

(1) Ce n'est qu'à ne vouloir (2) que ce que l'on doit (3) qu'à tout pouvoir (4) l'on aurait droit²⁰

(5)

(6) 28 Mars 1915

Şâdiye Sultan (1886-1977)

II. Abdülhamid'in Emsâlinur Kadın'dan Yıldız Sarayı'nda doğan ikinci kızıdır. Babası tahttan indirilince onunla birlikte Selanik'e gitmiştir (1909). 1910 yılında Fahir Bey'le evlenmiştir. Ondan Samime adlı bir kızı olmuş; ancak eşi genç yaşta ölmüştür. 1931 yılında Paris'te büyükelçi Reşat Halis Bey ile evlenmiş, hanedan kadınlarının Türkiye'ye gelmesine izin verilince Türkiye'ye yerleşmiştir. Abdülhamid'in kızlarından en uzun yaşayanı Şadiye Sultan, saray ve harem hatıralarını *Hayat Mecmuası*'nda yayımlamasıyla da tanınmaktadır. Cihangir'de 1977 yılında ölmüştür (Uluçay, 2011, s. 256).

1913'te yazılan aşağıdaki notun Nigâr Hanım'a yadigâr olması dilenmiştir:

48b

(1) Defterinde Nigâra yâdigâr olsun şu söz.

(2) Şâdiye

31 Mart 332 (1913)

²⁰ Bu, hak edilen bir gücü ve gerekeni istemekten başka bir şey değildir.

Zehrâ

Fransızca yazılan hatıra, Zehra isminde birine aittir ve hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Cümlelerinde bir kadının en çekici yönünün alçak gönüllülüğü olduğuna yer vererek Nigâr Hanım'ın bu özelliğine dikkat çekmiştir:

52b

(1) Le plus grand attrait (2) d'une femme supérieure (3) est la modestie²¹

(4) Zehrâ

(5) Le 2 Avril 1912

Ayşe Sultan (1887-1960)

II. Abdülhamid'in Müşfika Hanım'dan doğma kızıdır. İyi bir eğitim almış, piyano da öğrenmiştir. Babasının saltanatının son yıllarında Fahri Beyzade Ahmed Nami Bey'le nişanlanmıştır. Babası tahttan indirilince Selanik'e sürülmüştür. 1910 yılında evlenmiş, bu evlilikten üç çocuğu olmuştur. 1921'de ilk eşinden ayrılmış, aynı sene Yarbay Mehmed Ali Bey'le evlenmiştir. Hanedan sınır dışı edilince Fransa'ya gitmiştir (Uluçay, 2011, s. 257).

56b

(1) Vaṭanıñ büyük vâlideleri şâhibe-i 'ilm ü kemâlden olanlarıdır. (2) Bir kadınıñ eñ büyük zîneti 'iffeti eyyâm-ı hayâtınıñ eñ büyük (3) sa'âdeti de şefkat-i mâderânesidir.

'Â'îşe

25 Mart 1916

Ayşe Sultan yazdıklarında Nigâr Hanım'ın annelik yönünü övmüştür. Vatanın büyük annelerinin ilim ve kemal sahibi olduklarını söyleyerek, bir kadının en büyük süsünün namusu, en büyük mutluluğunun da annelik şefkati olduğunu belirtmiştir.

Ayşe Sultan'ın 1913 yılında Aliye Sultan'ı doğurduğu (Uluçay, 2011, s. 257) ve annelik duygusunu tattığı bilinmektedir. Bu yazısının aynı yıllara denk geldiği yazdıklarından anlaşılmaktadır.

Bedâyunlu Z. Hasan

Kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşılamayan Bedâyunlu Z. Hasan adına Nigâr Hanım'la ilgili çalışmalarda da rastlanmamıştır. Yazı Farsça ve Türkçe cümlelerden oluşmaktadır. Her ne kadar metnin bazı yerleri okunamasa da, bu kişinin İstanbul'a geldiğinde Nigâr Hanım'la görüştüğü anlaşılmaktadır. Nigâr Hanım'dan şiirlerini "Müslümanca" ve özellikle "Türkçe" söylemesini istemesi dikkati çekmektedir.

59b

(1) evvel-i tu İstanbul key seyâhat -ez-ḥadd-i ḥaşret-i büy meger (2) mezîd müddet Nigâr Hanım Efendi ḥâzretleri-şeref-i mülâzemet (3) ḥâşıl bunı -Büy-ı

²¹ Üstün bir kadının en çekici yanı alçak gönüllülüğüdür.

müselmānān gū ‘umūmen ve Türkī gū ḥuşūšen (4) rūzgār key
vücūdīnī kâbil-i faḥr
(5) Bedâyunlu Z. Ḥasan

6 Mart 1328 (1910)

Fehîme Sultan (1875-1929)

V. Murad’ın Meyliservet Kadın’dan ikinci kızıdır. İyi eğitim almış, nota yazmasını ve piyano çalmasını öğrenmiştir. 1910 yılında Galip Paşa’dan ayrılarak Mahmud Bey’le evlenmiş, Cumhuriyet’in ilanına kadar Ortaköy’deki sarayda yaşamışlardır. Sürgünden sonra birlikte Nis’e gitmişlerdir. Mahmut Bey, İstanbul’da sattıkları mal ve mülkün parasını alıp ortadan kaybolunca Fehime Sultan sefalet içinde Nis’te ölmüştür (Uluçay, 2011, s. 242-243).

62b²²

(1) Felâketden kōrkmaḡ felâketi bir kâat daha da‘vet etmektir. (2) Büyük rûḡlar ne kâadar ıztırâb içinde bulunur ise yine istiḡbâle toḡrı ümmîdvâr olarak yaşar. (3) Kōrkmaḡ ölmek, ümmîd ise yaşamaḡdır.
(4) Fehîme binti Sulṡân Murâd-ı Ḥâmis

12 Kânûn-ı Şânî 325 [1907]

(5) Ortaköy

1907 yıllarında henüz evlilik yapmamış olduğu anlaşılan Fehîme Sultan, Nigâr Hanım’ın acılarından haberdardır. Bir teselli havasında yazılan yukarıdaki cümleler, aynı zamanda yaşama tutunma isteği de uyandırmaktadır. Felaketten korkmanın felaketleri bir kat daha artıracadı, korkmanın ölmek, ümitli olmanın ise yaşamak demek olduğu etkileyici bir dille anlatılmıştır.

Carmen Sylva (1843-1916)

Asıl adı Elizabeth olan Romanya Kraliçesi, çoğunlukla Carmen Sylva adıyla tanınmaktadır. Nigâr Hanım, onunla 1909 yılında İtalya ve Fransa üzerinden Romanya’ya geçerek tamamladığı seyahati sırasında tanışmıştır. Bu seyahat esnasında Nigâr Hanım’ın yazı albümüne aşığıdaki notları Fransızca olarak yazmıştır. Carmen Sylva Nigâr Hanım’ı “yazar ve statüsü değişmekte olan bir Türk Kadını” olarak ilgiyle karşılamış ve takip etmiştir (Bekiroğlu, 2008, s. 206):

63b

30 Mars 1909

(1) Le monde est (2) si petit que (3) les âmes humaines (4) le comprennent, (5) et si grand que l’esprit humain (6) ne le saisit pas²³.

(7) Carmen Sylva

²² 63a’da Metin Nigâr-İstanbul 12 Haziran 1974 kaydı yer almaktadır.

²³ Dünya, insan ruhunun anlayabileceği kadar küçük, insan aklının (zekâsının) kavrayamayacağı kadar büyüktür.

Sonuç

Kütüphane kayıtlarında “Albüm-i Edibe” olarak görünen defteri, bu ismi taşımadığı halde albüme anı yazarlar böyle adlandırmıştır. *Hayatımın Hikâyesi* adlı kitapta bulunan Carmen Sylva, II. Abdülmecid ve Sultan Mehmed Vahdettin’e ait notların, “Albüm-i Edibe” isimli defterde de yer aldığı fark edilmiştir. Birbirine benzerliği ile dikkati çeken bu notlar, albümün görüldüğünü ancak şu ana kadar birkaçının sunulduğunu ve henüz incelenmediğini göstermiştir. Çünkü bu üç yazının dışında “Albüm-i Edibe”de 17 hatıra yazısı daha vardır.

Carmen Sylva, II. Abdülmecid ve Sultan Mehmed Vahdettin’e ait özel notlar, *Hayatımın Hikâyesi* isimli kitapta “Ölümünden Sonra Hakkında Yazılanlardan Seçilmiş Parçalar” başlığı altında toplanmıştır. Oysa tarihlere bakıldığında II. Abdülmecid (1912), Sultan Mehmed Vahdettin (1911), Carmen Sylva (1909)’nın yazıları, Nigâr Hanım’ın ölümünden önce yazılmıştır.

Nazan Bekiroğlu’nun *Şair Nigâr Hanım* isimli eserinde ise “Albüm-i Edibe”den seçildiğini düşündüğümüz Carmen Sylva’ya ait not, çeviri yazıyla verilmiştir. Bu hususlar çerçevesinde “Albüm-i Edibe” olarak adlandırılan defterin şu ana kadar incelenmemiş olduğunu söyleyebiliriz.

Hatıraların art arda gelmediği ve arada pek çok sayfanın boş bırakıldığı dikkati çekmektedir. Günümüzdeki hatıra defterlerini andıran bu özellik, sayfaların yazarlar tarafından rastgele seçilmiş olduğunu düşündürmektedir.

Bazı yazılar, albümdeki hatıraların Nigâr Hanım’ın isteği üzerine kaleme alındığını göstermektedir. Şehzade Faruk’un sözleri de bunu desteklemektedir.

Süleyman Nazif’in yazısının, albümde ilk sayfada yer alması ve diğer bütün hatıralardan daha uzun olması Süleyman Nazif için Nigâr Hanım’ın değerini göstermesi bakımından önemlidir.

Yazı albümünde 20 hatıra yazısı yer almaktadır. Ancak bu hatıra yazılarının 10’u hanedana mensup kişilere (II. Abdülmecid [4b], Mehmed Vahdettin [5a], Ömer Fârûk [6a], Hadîce binti Murâd-ı Hâmis [8b], Enver [30a], Nâciye [31a], Fâtıma ‘Ulviyye [41a], Şâdiye [48b], ‘Â’işe [56b], Fehîme binti Sultân Murâd-ı Hâmis [62b]) aittir. Bu durum Nigâr Hanım’ın saraya yakınlığını bir defa daha göstermiştir.

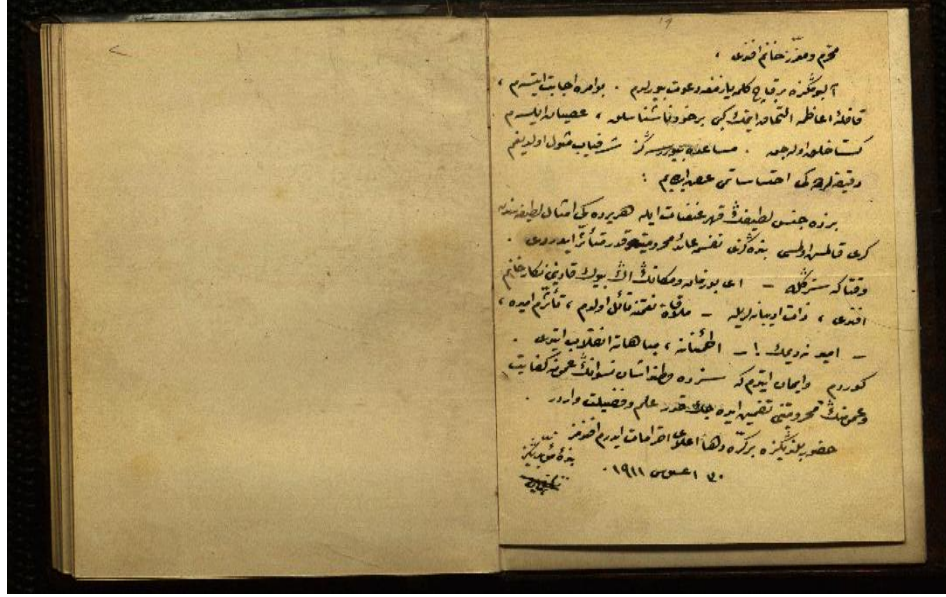
Hatıralar 1910-1916 yılları içinde yazılmış, en fazla hatıra 1911 (6) ve 1912 (5) yıllarında kaleme alınmıştır. Bu küçük notlarda Nigâr Hanım’ın kadınların sesi olması (Süleyman Nazif), sanata duyarlılığı, dost çevresi, acıları (Harun Atay[?]), yol göstericiliği (Abdülmecid Efendi), anneliği (Sultan Mehmed Vahdettin, Ayşe Sultan), hürmet ve şükran duyulan yönleri (Ömer Faruk Efendi), edebî kudreti ve zihni olgunluğu ile bütün kadınların övünç kaynağı olması (Rif’at), kaleminin Batı ile boy ölçüşebilmesi (8a), güzel ahlakı (Hatice Sultan), “biricik edibemiz” sözünden hareketle eşsiz bir kadın şair oluşu (Enver Paşa); kavrama kuvveti (Naciye Sultan), büyüklüğü (Fatma Ulviyye), saygı değer oluşu (41b), gücü (j...ette), değeri (Şadiye Sultan), alçak gönüllülüğü (Zehra), şiir dili (Bedâyunlu Z. Hasan), yaşama tutunması gerektiği (Fehime Sultan), dünyayı algılama kuvveti vb. dile getirilmiştir.

Kaynaklar

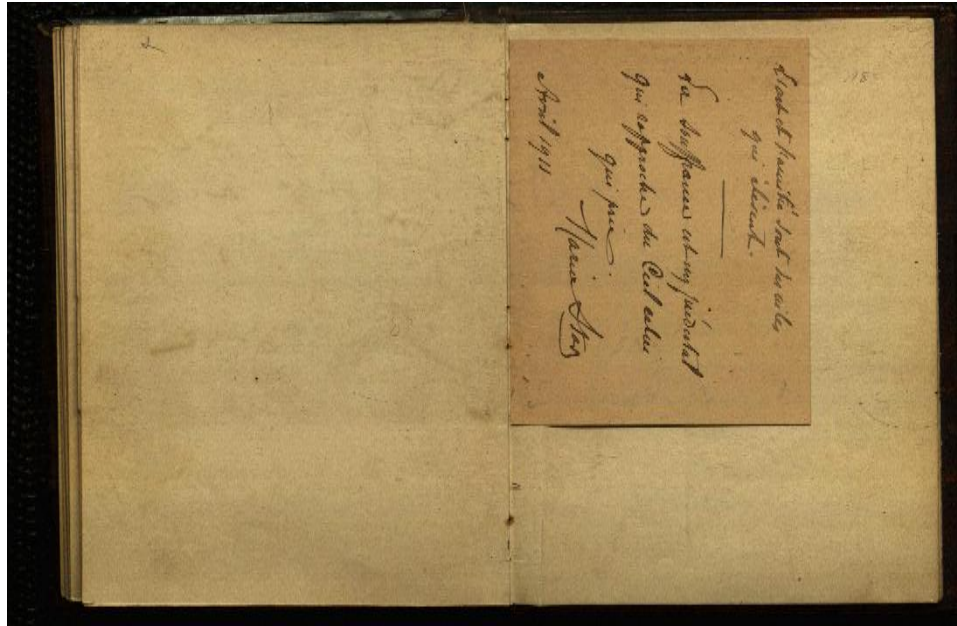
- Altıkulaç Demirdağ, R. (2015). *Şair Nigâr Hanım Toplu Şiirleri*. Konya: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Arslan, M. (2007). *Mihri Hâtun Divânı*. Ankara: Uyum Ajans.
- Banarlı, N. S. (1971). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C. II, 991-993, İstanbul.
- Batıslam, H. D. (2012). Mihri Hatun'un İki Mürâca'ası. *Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu (20-22 Ekim 2011) Bildiri Kitabı*, 60-68, Adana.
- Batıslam, H. D. (2016). Mihri Hatun Divanı'nda Gece. *Divan Şiirinin Benzetme ve Hayal Dünyasından*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Bekiroğlu, N. (2007). Nigâr Hanım. *İslâm Ansiklopedisi*, C. 33, 83-85, İstanbul: TDV.
- Bekiroğlu, N. (2008). *Şair Nigâr Hanım*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Büyük Larousse*, (1986). Ömer Faruk Efendi. C. 17, 9030, İstanbul.
- Derdiyok, İ. Ç. (2017). Nigâr Binti Osmân'ın Safahât-i Kalb'i. *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatında "Kadın" Sempozyumu*, 4-6 Mayıs, 347-352, Amasya.
- Devellioğlu, F. (2003). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Elsineti'n-Nâs* (1988). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Es, H. F. (21 Mayıs). *Tanımadığımız Meşhurlar*, Taha Toros Arşivi: TT 583306.
- et-Taberânî* (1415). Süleyman b. Ahmed, el-Mu'cemü'l-Kebîr, Mektebetu'l-Ulum ve'l-Hikem, Musul.
- et-Taberânî* (1415). el-Mucemu'l-Evsat, Tahkik: Tarık b. İvadullah, Dâru'l-Harameyn, Kâhire.
- Gür, M. (2010). Süleyman Nazif. *İslâm Ansiklopedisi*, C. 38, 92-94, İstanbul: TDV.
- Hanioğlu, M. Ş. (1995). Enver Paşa. *İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, 261-264, İstanbul: TDV.
- Hayatının Hikâyesi* (1959). haz.: Oğulları, İstanbul: Ekin Basımevi.
- Heysemî, (1412). *Mecmaü'z-Zevâid ve Menbeu'l-Fevaid*, Daru'l-Fikr, Beyrut.
- İbn Mâce, (tsz). *Sünen*, Daru'l-Fikr, Beyrut.

- İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal, (2000). *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlî'ş-şu'arâ)*. haz.: Hidayet Özcan, C. III, 1622-1626, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Kırpık, C. (2010). *II. Meşrutiyet'ten Sonra Şehzade Eğitiminde Değişim*. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs, S. 21, 99-130.
- Koçu, R. Ş. (1981). *Osmanlı Padişahları*, İstanbul: Ana Yayınevi.
- Köprülü, F. (2007). *Bugünkü Edebiyat*, Ankara: Akçağ.
- Kurtuluş, M. (2011). *Osmanlı Şiirinin Modernleşme Sürecinde "Kadın"ın Doğuşu: Nigâr Hanım'ın Şiirlerinde Dişil Söylem Üretimi*. İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Küçük, C. (1988). Abdülmecid Efendi. *İslâm Ansiklopedisi*, C. I, 263-264, İstanbul: TDV.
- Larousse De La Langue Française Lexis*. (1977). Librairie Larousse, Canada.
- Önertoy, O. (1976). Te'sir-i Aşk. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 7, 233-273.
- Özgül, M. K. (2006), *Dîvan Yolu'ndan Pera'ya Selâmetle Modern Türk Şiirine Doğru*, Ankara: Hece.
- Özgül, M. K. (2018). *Seke Seke Ben Geldim Sekmeler-III*, Çolpan, Ankara: Çolpan.
- Öztuna, Y. (1996). *Devletler ve Hânedanlar Türkiye (1074-1990)*. C. II, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Şemseddin Sâmî. (1315). *Kâmus-ı Fransevî*, İstanbul: Mihrân Matbaası.
- Türkçe Sözlük*. (2011). Ankara: TDK.
- Uluçay, M. Ç. (2011). *Padişahların Kadınları ve Kızları*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Unat, F. R. (1988). *Hicri Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ünaydın, R. E. (1985). *Diyorlar Ki*. haz.: Şemseddin Kutlu, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Yahya Kemal, (1984). *Edebiyâta Dâir*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.

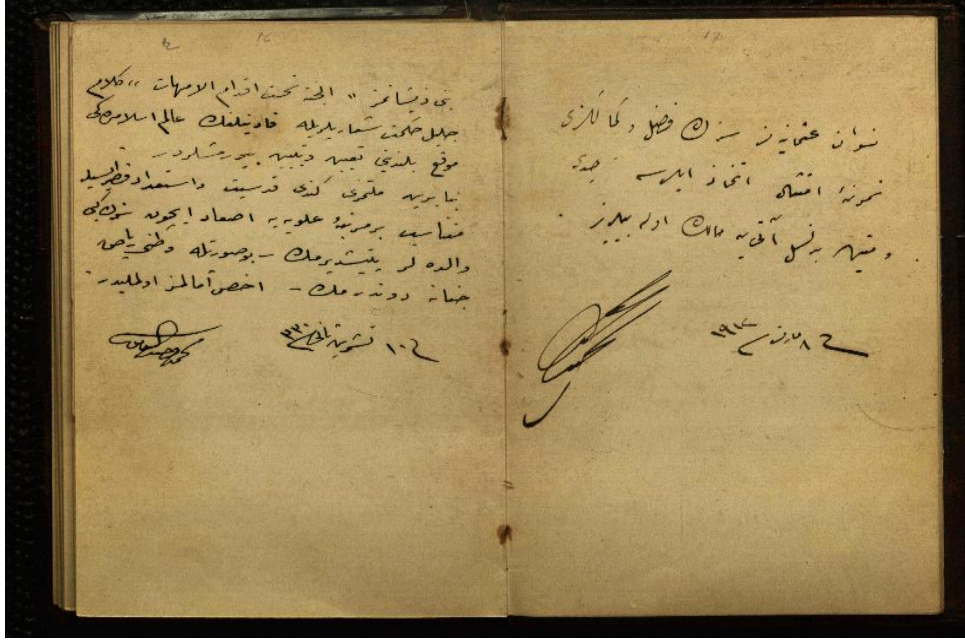
Ekler

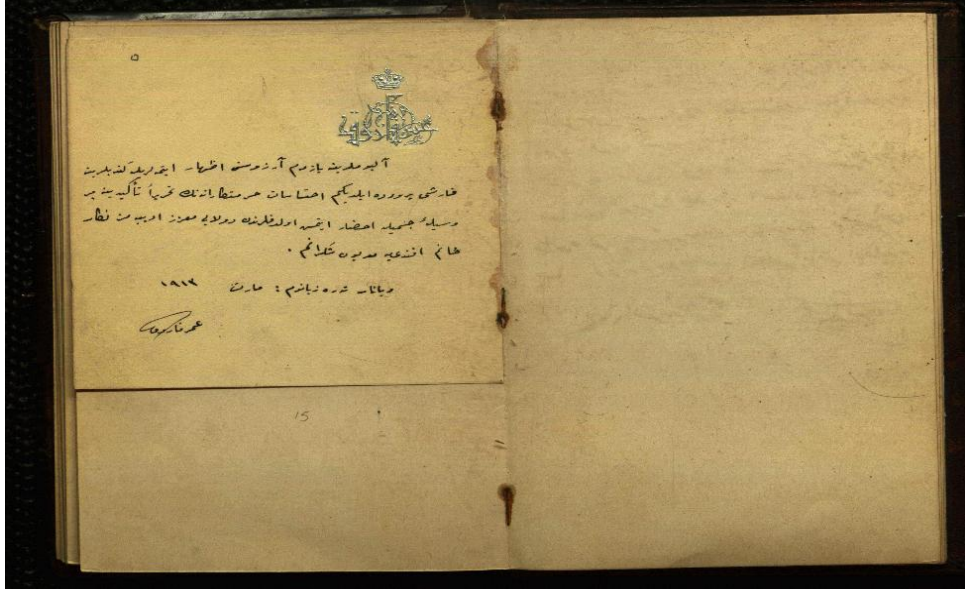
1b: Süleymân Nazîf

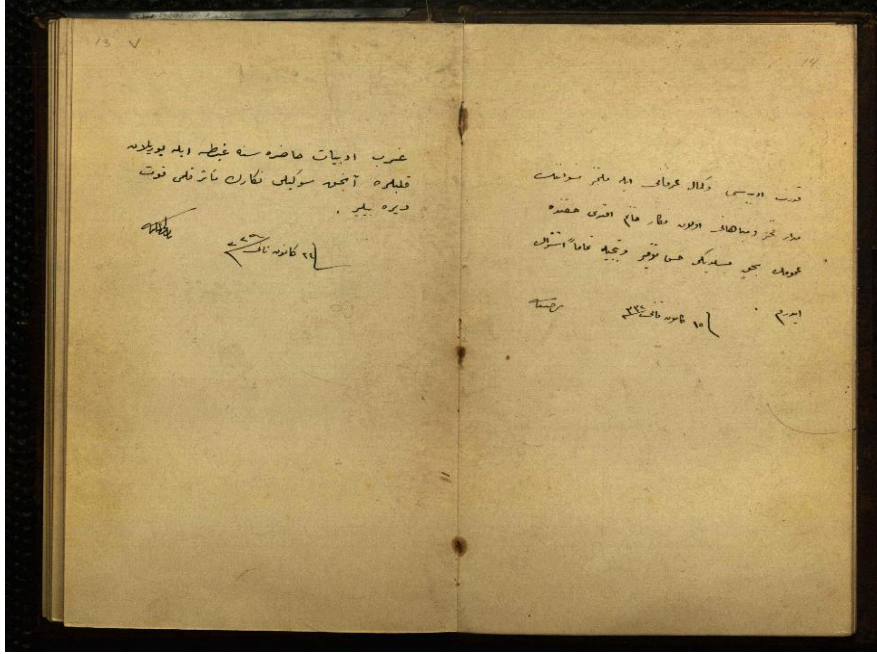
3b-Hârûn Atay (?)

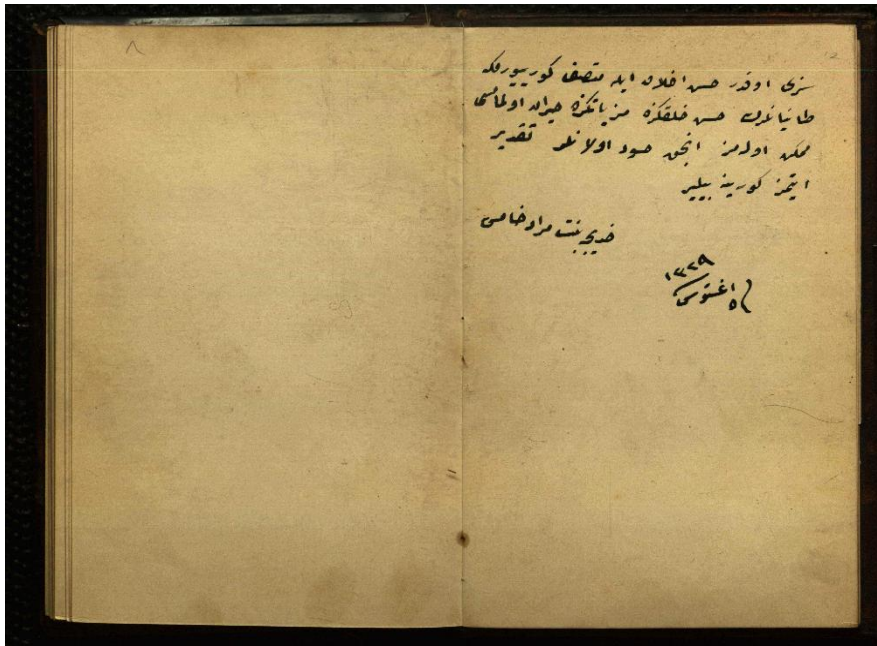
4b-5a:II. Abdülmecîd-Sultân Mehmed Vahdettin

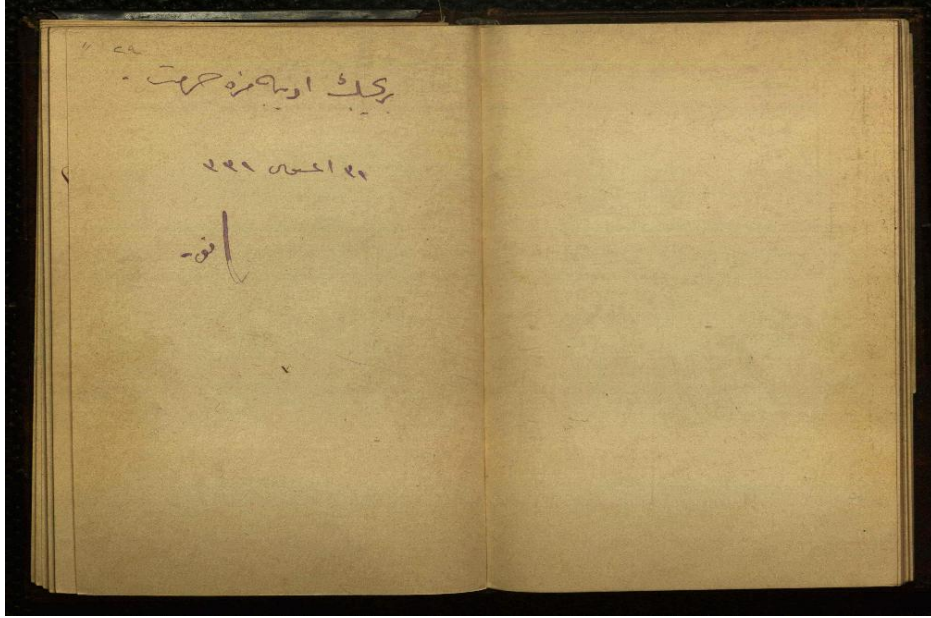
6a:Şehzâde 'Ömer Fâruk

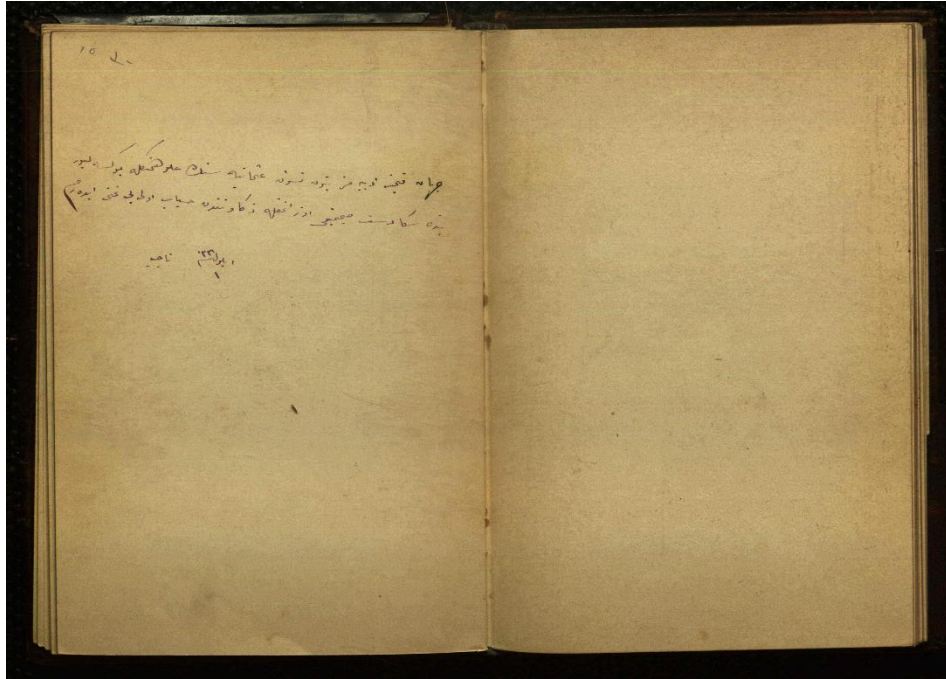
7b-8a:Rif'at-?

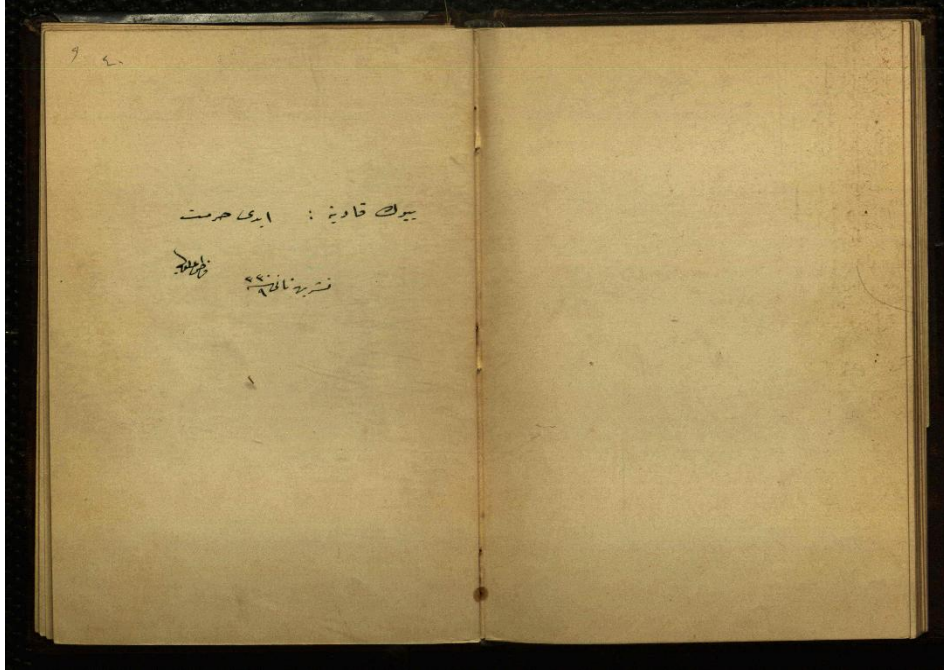
8b:Hadice Sultân

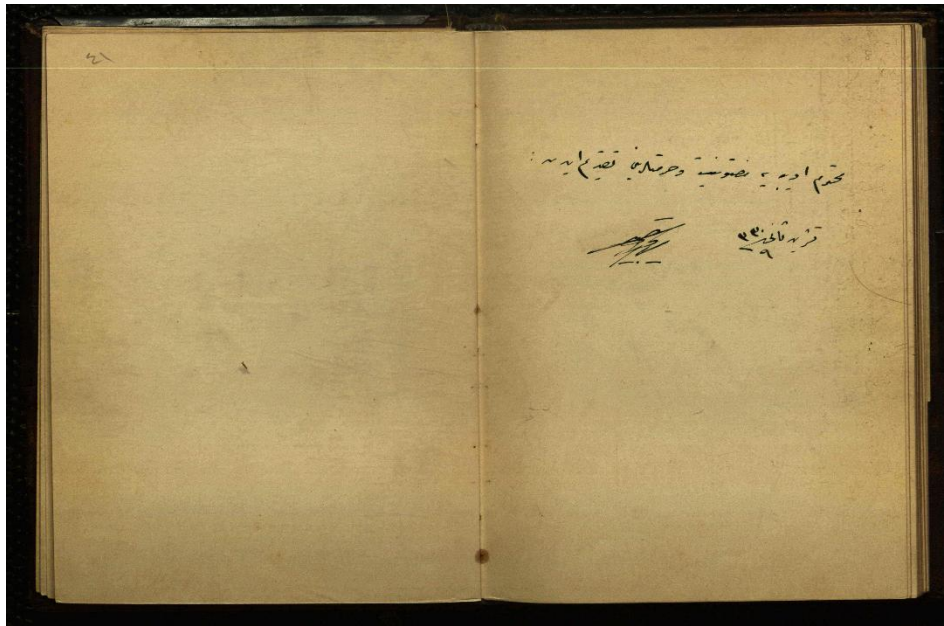
30a:Enver Paşa

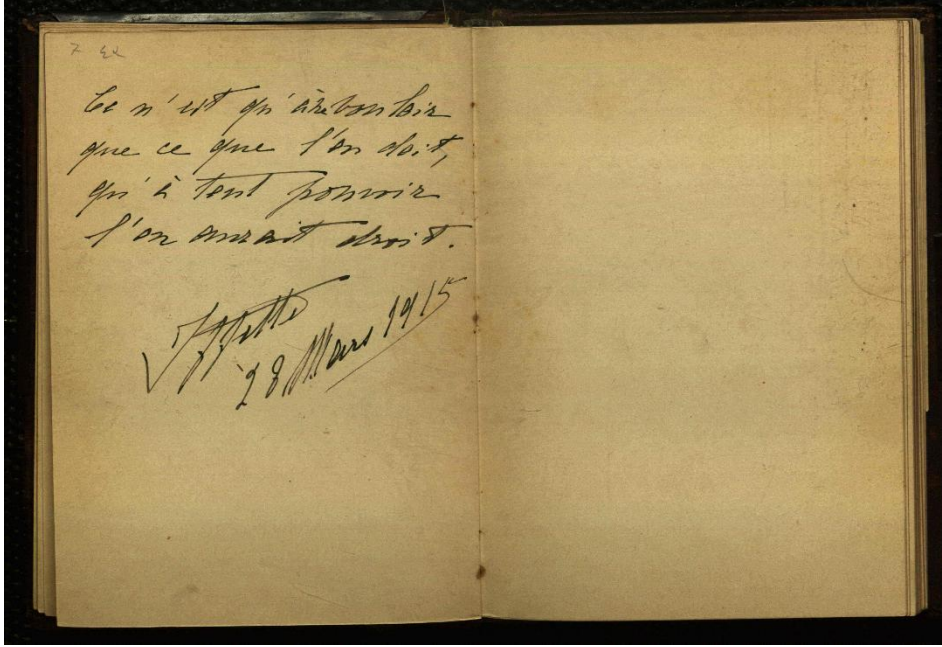
31a: Nâciye Sultân

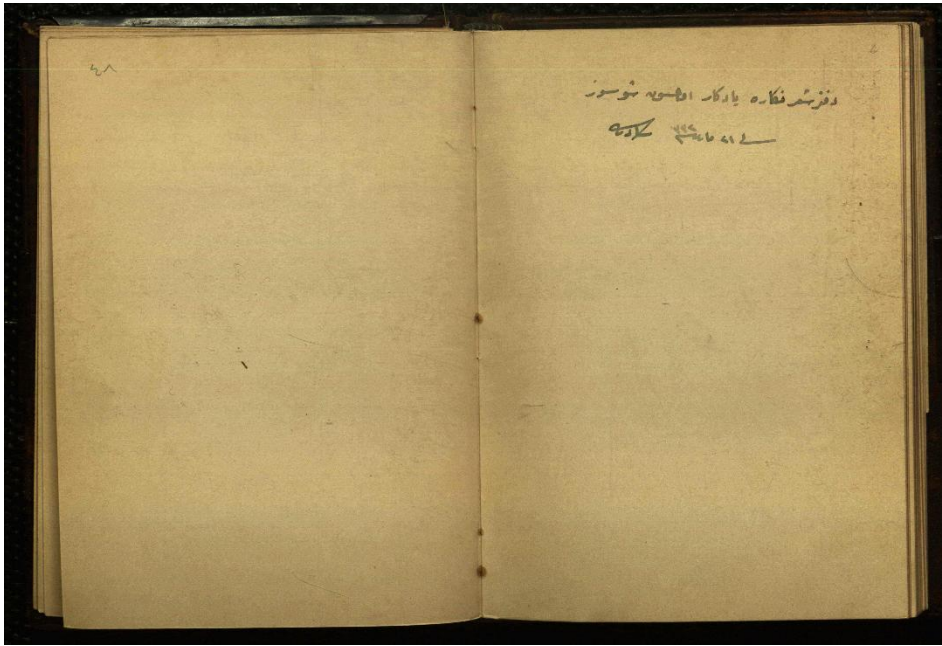
41a: Fâtîma 'Ulviyye Sultân

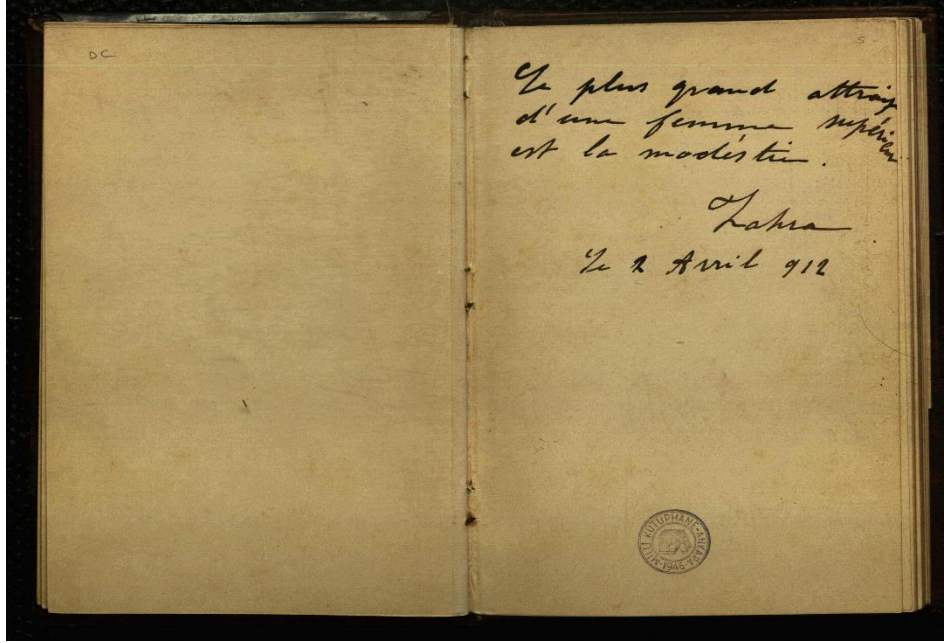
41b: ?

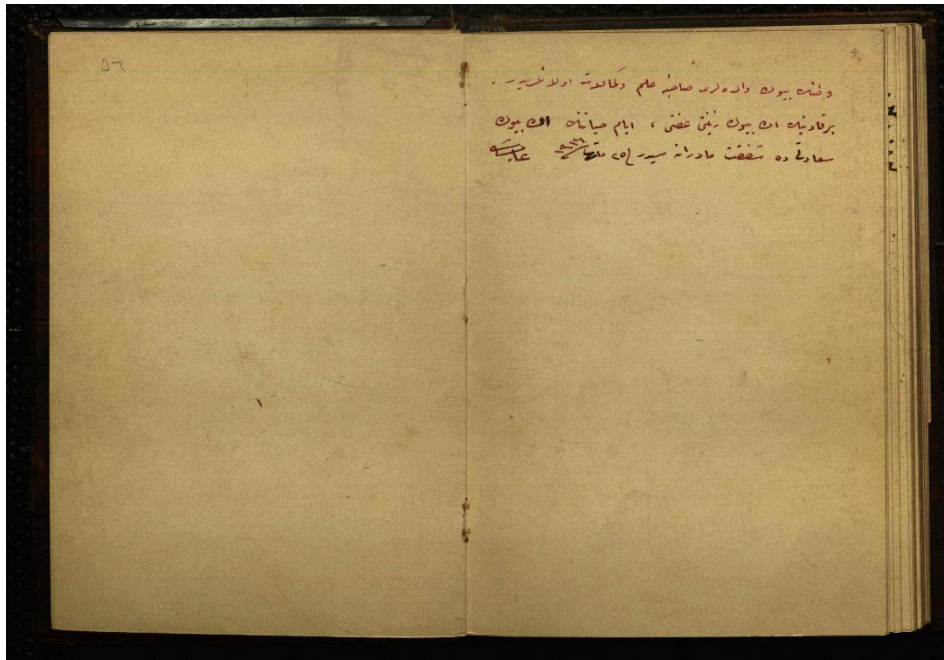
44a: J...ette (?)

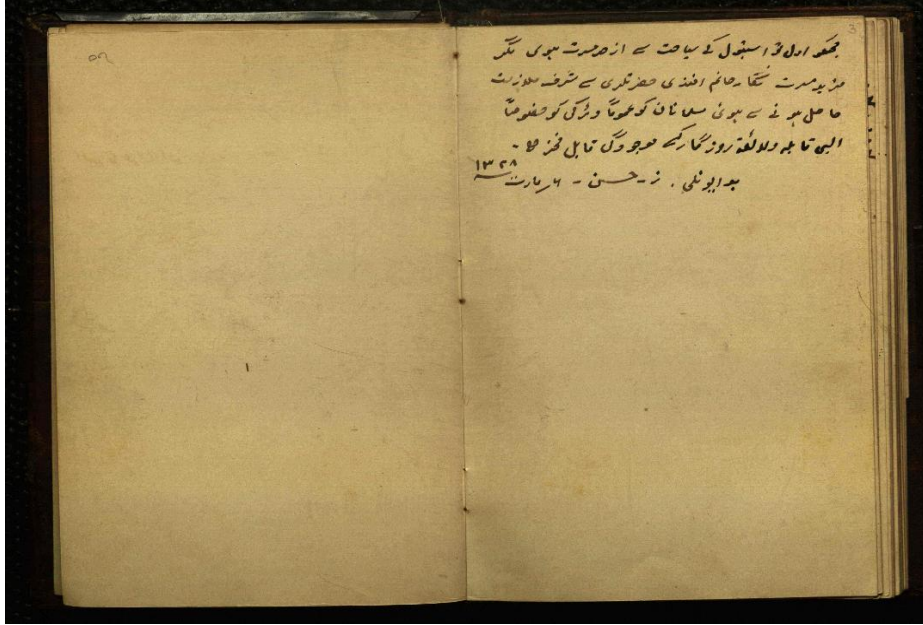
48b: Şâdiye Sultân

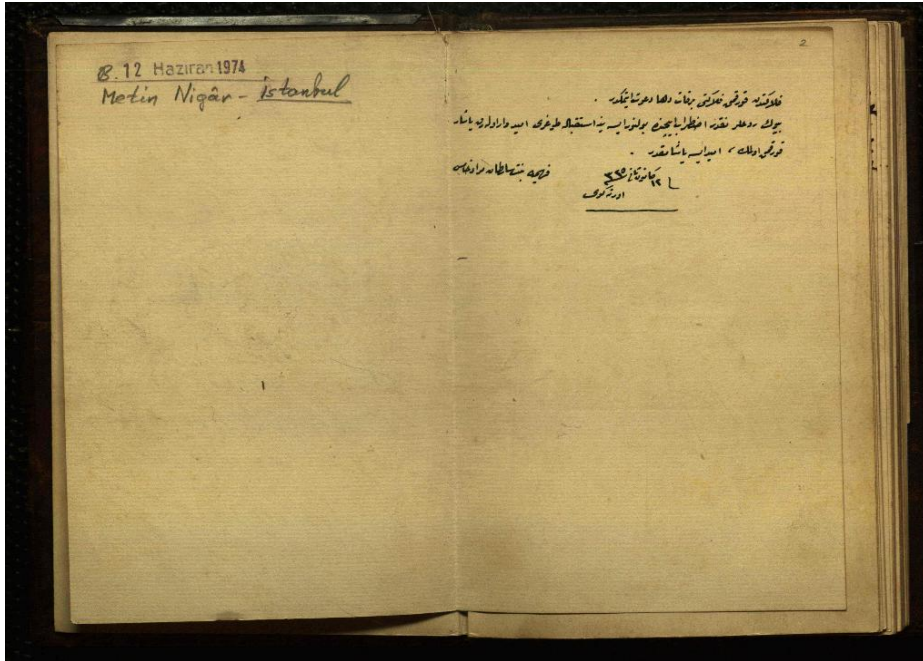
52b: Zehrâ (?)

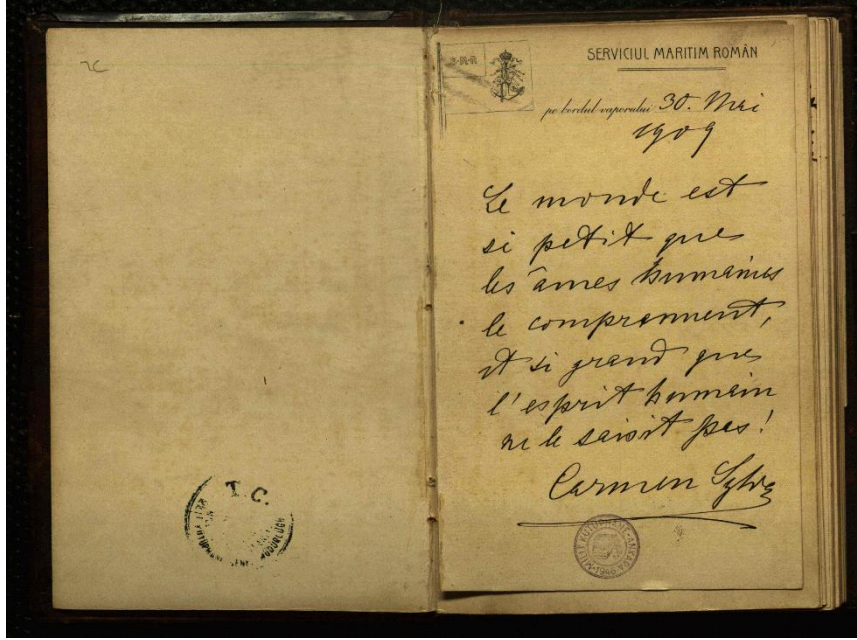
56b: 'Ayşe Sultân

59b: Bedâyunlu Z. Hasan

62b-63a: Fehîme Sultân-Daha sonra birileri tarafından yazılmış bilgi

63a: Carmen Sylva